

Kulttuurihistorian uudet sivut

Marjo Kaartinen, Hannu Salmi ja Marja Tuominen (toim.): *Maamme. Itsenäisen Suomen kulttuurihistoria*. SKS 2016.

Kolmesta toimittajasta ja lukuisista kirjoittajista, toimittajat heidän joukossaan, koostuva tekijäkollektiivi on pannut kokoon erilaisen Suomen kulttuurihistorian. Työn on innoittanut satavuotisen Suomen ”itsenäisyyden muisto”, kuten johdantoartikkeli asian perustelee. Perinteinen kulttuurihistoria paneutuu korkeakulttuuriin ja taiteeseen, josta jälkimmäisestä painotuksesta on esimerkkinä Peter von Baghin kokoama, Tieto-Finlandialla palkittu *Sininen laulu. Itsenäisen Suomen taiteiden tarina* (2007).

Tutkijakollektiivi on pääosiltaan Helsingin ulkopuolelta. Se-

liittäneekö se, että painotus teoksessa on uudenlainen? Se näkee kulttuurin osana yhteiskunnan muutosta ja suorastaan sille alisteisena. Teos tarkastelee usein arkielämän kokemuksia ja vaikutuksia elämäntapoihin. *Maamme* kuvaa yhteiskunnan poliittisen ja sosiaalisen jakautumisen sotien välisenä aikana, ainakin näennäisen yksituumaisuuden toisen maailmansodan sekä sitä seuranneen jälleenrakennuskauden aikana. Samalla suomalainen yhteiskunta muuttui maatalousvaltiosta teolliseksi yhteiskunnaksi.

Tämä yhteiskunta joutui murrokseen 1990-luvun alussa. ”Hallittu rakennemuutos” merkitsi talouden avautumista kansainvälisille markkinavoimille ja sitä seuranneita laman vuosia. Tasaarvoinen Suomi muuttui ”laman jakamaksi kansakunnaksi”, kuten Anu-Hanna Anttila otsikoi artikkelinsa. Se näkyy tulonjaon eriarvoistumisena, pitkäaikaistyöttömyytenä ja leipäjonoina sekä toisaalta näyttämishaluisena juppikulttuurina. Paljolti Nokian vedossa syntyi kokonaan uusi luokka miljonäärejä. Lamalle ja siitä nousulle oli ominaista yhteiskunnallisen diskurssin muuttuminen. Hannu Salmi osoittaa, että Suomessa alettiin painottaa tulevaisuutta ja innovaatioita.

Uusi kulttuurihistoria sivuaa sekä talous- ja poliittista historiaa sekä näkee sen osana yhteiskunnallista kokonaisuutta. Kirjan ensimmäinen osa, ”Tunteva yhteisö”, kartoittaa Hannu Salmen johdolla nuoren valtion syntyyskäsä kansalaissodan seurauksista viinanpolttoon, rakkauselämään ja urheilun keskeiseen merkitykseen. Suomalainen elämäntapa oli maaseutumainen, selvien normien ja työnjaon säätelämä yhteiskunta, jossa kuitenkin esiintyi jo modernisaation merkkejä esimerkiksi jazzin tulossa musiikkiin ja kaupunkien ravintolakulttuurissa. Kuitenkin poliittinen väkivalta muilutuksineen, ylioppilaiden kotiseutuharrastukset ja urheilun leviäminen kaikkiin kansanker-

roksiin olivat tyypillisempiä ajan ilmiöitä.

Havainto, jonka mukaan metsäteollisuus ja alkoholipoliittikka liittyivät kieltolain aikana toisiinsa, on mielenkiintoinen. Kieltolaki haittasi viinimaisaa suomalaisen paperinviennin edistämistä ja siinäkin mielessä kieltolain kumoaminen oli myös ulkopoliittikkaa. Kieltolaissa oli myös luokkanäkökulma, sillä vaikka kaikki kansankerrokset nauttivat laitonta viinaa, rangaistukset kohdistuivat ensisijaisesti työväkeen. Viinan laadussa ja hinnassa oli huomattavia eroja siitä riippuen, missä sitä anniskeltiin ja nautittiin. Tyypillinen viinanmyyjä oli työläistäustainen nainen, joka sillä tavalla ansaitti leipänsä, kuten Jonna Pulkkinen toteaa kirjassaan *Kieltolaki. Kielletyn viinan historia Suomessa* (2015).

Suomi oli maailmansotien välillä ristiriitojen maa. Yhtäällä oli yläluokan konservatiivinen korkea-kulttuuri, joka sai ilmentymänsä V. A. Koskenniemen saksalaisperäisessä ajattelussa kansanhengestä ja kansansielusta. Nouseva keskiluokka ei kuitenkaan välittänyt niinkään tästä perinteestä kuin orastavasta anglo-saksisesta kulttuurista. Toisaalta oli hyvinkin elinvoimainen työväenkulttuuri, joka edisti poliittisia tavoitteita näyttämöillä ja joukkoosiintymisissä. Yksi tekijä kuitenkin yhdisti kansaa: urheilu ja siinä menestyminen kansainvälisillä kilpakehtillä. Urheilun yhdistävää, mutta myös ristiriitoja kuvastavaa roolia kuvaa hyvin Lauri Keskinen luvussaan ”Urheilukan- san synty”. Minkä verran urheilulla ja olympiamenestyksellä sekä elokuvalla ja iskelmämusiikilla oli kansaa yhdistävä merkitys, etenkin 1930-luvulla?

Tämän kiistävät Petri Laukka ja Maiju Kannisto artikkelissaan mediakulttuurista: ”ajatus yksimielisestä ja yhtenäisestä kansasta on puhdas uskomus, kansallinen myytti, joka luotiin tiettyyn tarpeeseen, Suomen olemassaolon turvaamiseen epävakaina aikoina”

(s. 372). Tässä standardiväitteessä on epäilemättä perää, mutta silti rohkenen väittää, että sekini on osaltaan myytti, sillä kansaa yhdistäviä tekijöitä todella oli. Silti *Maamme*-kirjassa on myönteistä se, että vanhat kliseet asetetaan nykyajan testiin. Ajallisesti rajatumpi on Ville Kivimäen ja Kirsi-Maria Hytösen toimittama teos *Rauhaton rauha. Suomalaiset ja sodan päättyminen 1944–1950* (2015), joka kuvaa epävarmuuden ja epätietoisuuden aikaa. Silti tälle kaudelle oli ominaista ”yhtenäiskertomus... joka tarjosi suomalaisille kollektiivisen kokemuksen ja saamaistumisinnan” (s. 28).

Pohjois-Suomi saa toisen maailmansodan jälkeistä aikaa kuvata enemmän huomiota kuin tavanomaisissa kulttuurihistorioissa. Tämä johtuu ennen kaikkea Veli-Pekka Lehtolan ja Marja Tuomisen osuuksissa teoksessa, joissa kuvataan Lapin sotaa, evakkokokemuksia ja jälleenrakennusta. Ne ovat tavallisesti kulttuurihistorioiden marginaalisia. Sama koskee myös ympäristö- ja metsäkiistoja, jotka voittopuolisesti sijoittuvat Pohjois-Suomeen ja mobilisoivat ennennäkemättömällä tavalla nuorempaa sukupolvea. Se kosketti tietysti vain osaa suuri-ikäluokista, mutta silti Koijärveä ja yleensä ympäristökonflikteja voi pitää mannheimilaisena sukupolvikokemuksena.

Tämä kulttuurihistoria kiertää miltei täyden kehän, itsenäisyyden alkuaajan elintarvikekriisistä 1990-alun lamaan ja leipäjonoihin. Ehkä tämä kuva on kuitenkin liian synkkä, sillä itsenäisyyden ajan alkua ja nykytilaa ei voi verrata toisiinsa. Nykyajan Suomi on erilainen, koska se on kansainvälinen ja monikulttuurinen, ja köyhyys on suhteellista eikä absoluuttista. Yläluokka on laajempi kuin 1920-luvulla, mutta eri yhteiskuntaluokkien kokemusmaailmat ovat edelleenkin erillään toisistaan. Arkielämän kulttuurihistoria, joka on kirjan keskeisenä teemana, on toisen maailmansodan jälkeisen yhteisen sotakokemuksen jälkeen

jälleen eriytymässä toisistaan. Nämä erot ovat kuitenkin hienovaraisempia, eivätkä sosiaalisesti yhtä näkyviä.

Hannu Salmen päätösluku ”Tulevaisuuden Suomi” väittää, että elämme ”useiden vaihtoehtoisten tulevaisuuksien risteysasemalla” (s. 459). Omat jännitteensä tälle kehitykselle antaa ulkoinen kehitys, joka on aikaisempaa epävarmempaa. Jos tätä kansakunnan kehitystä jäntevästi esittelevälle kulttuurihistorialle halutaan hakea kritiikkiä, niin yksi sellainen on kansainvälisten muutosten laiminlyöminen pääosin. Suomi ei ole saari, vaan se on ollut koko historiansa ajan ulkoisten voimien heittelemä osa maailmanhistoriaa, jossa se on hakenut ankkuripaikkaansa.

Kirjan kuvitus ansaitsee oman huomionsa. Se koostuu monipuolisista, osin aikaisemmin julkaissemattomista valokuvista ja ajan henkeä hyvin peilaavista julisteista. Kirjaa lukiessa miltei odottaa millaista kuvitusta seuraavalla aukeamalla on. Toimittajat ovat nähneet melkoisen vaivan kootessaan kirjan kuvituksen. Kirjassa on myös asiallinen lähdeluettelo ja henkilöhakemisto.

RAIMO VÄYRYNEN

Kirjoittaja on valtio-opin professori (emeri-
tus).